

Kabinet Zaštitnika 020/241-642
Savjetnici 020/225-395
Centrala 020/225-395
Fax: 020/241-642
E-mail: ombudsman@t-com.me
www.ombudsman.co.me

Broj: 01-708/21-3
Podgorica, 30.12.2022. godine
MB

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, u skladu sa odredbom člana 41 Zakona o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Službeni list CG" br. 42/2011, 32/2014 i 21/17) i člana 40 Pravila o radu zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Službeni list CG", br. 53/14), nakon sprovedenog ispitnog postupka po pritužbi XX daje

MIŠLJENJE

I Uvod

1. Građanin XX je podnio Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, putem elektronske pošte dana 10.9.2021. godine pritužbu, u kojoj je, u bitnom, naveo: da se 5. septembra 2021. godine, nalazio na Cetinju u blizini Auto moto društva; da se tu okupio veliki broj ljudi; da su u jednom trenutku, bez ikakvog upozorenja, službenici Uprave policije krenuli ka barikadama sa gumama; da su bez upozorenja i poziva da se razidu, prema njima upotrijebili suzavac; da obzirom na njegove godine (1954. godište), nije bio u mogućnosti da napusti skup jer nije želio da učestvuje u nasilju; da su ga tada pogodili direktno u tijelo; da osjeća jak bol kada pomjera ruke i kada kašlje te da policija nije postupila kako treba jer nije bilo razloga da ga pogode.

Uz pritužbu je dostavio i fotografije dijelova tijela za koje tvrdi da je pogoden.

II Postupanje Zaštitnika

2. Predstavnici institucije Zaštitnika su, u cilju dostavljanja kompletne dokumentacije, pozvali podnosioca pritužbe radi dostavljanja medicinske dokumentacije o eventualnim povredama koje su nanešene podnosiocu pritužbe od strane službenika Uprave policije, tokom kritičnog događaja, na šta je podnosilac izjavio da nije išao na pregled u vezi nanešenih bolova tako da nema ništa od medicinske dokumentacije koja je vezana za vidljive tjelesne povrede (sačinjena sl.zab. 01.708/21-1 od 22.9.2021. godine).

Zaštitnik je saglasno odredbama člana 35. Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, aktom br. 01-708/21-2 od 22. septembra 2022. godine, zatražio izjašnjenje od strane Uprave policije na navode iz koje se odnose na upotrebu sredstava prinude- hemijskih sredstava kao i izjašnjenje u vezi upotrebe gumenih metaka tokom sprovođenja akcije na mjestu na kojem se nalazio podnosilac prituže.

Uprava policije je aktom br. 074/21-27363/2 od 7. oktobra 2021. godine, dostavila izjašnjenje u kojem se u bitnom navodi: da su shodno zakonskoj obavezi službenici Uprave policije vršili poslove i zadatke obezbjeđivanja neprijavljenog javnog okupljanja, odnosno poslove održavanja javnog reda i mira, preventivne aktivnosti na sprječavanju nasilja i eventualnog izvršenja krivičnog djela; da je tokom neprijavljenog javnog okupljanja došlo do napada grupe građana na policijske službenike koji su se nalazili u kordonu i potom probijanja policijskog kordona od strane grupe lica koja su protestovala; da u

cilju uspostavljanja narušenog javnog reda i mira u većem obimu, kao i sprječavanje daljeg vršenja krivičnog djela napada na službeno lice u vršenju službene dužnosti, je došlo do upotrebe sredstava prinude, odnosno hemijskih sredstava i sredstava posebne namjene; da je do upotrebe sredstava prinude nužno moralo doći prema licima koja su se protiv pravno ponašala jer su nasilničkim ponašanjem izazvali napad na policijske službenike koji su stajali u kordonu i obavljali poslove i skladu sa zakonom, time i takvim postupcima doveli do narušavanja javnog reda i mira koji je morao biti uspostavljen te da su upotrijebljena hemijska sredstva zakonom predviđena i dozvoljena i imaju za cilj da odbiju napad na policijske službenike, da zaštite njihovu bezbjednost kao i bezbjednost građana, a da pri tome izazovu najmanje štetnih posljedica.

Dalje se navodi: da iako je Uprava policije preduzela sve mjere i radnje isključivo u cilju opšte bezbjednosti, zaštite Ustavnog poretka Crne Gore, odbijanja napada na policijske službenike, sprječavajući dalje vršenje krivičnog djela i uspostavljanje narušenog javnog reda i mira, izjavljuju žaljenje ako su pojedinačne aktivnosti policije dovele do povređivanja uvaženog gospodina XX; da su mišljenja da su preduzete mjere bile nužne, srazmjerne opasnosti i težini djela koje se sprječava, jer su preduzete u skladu sa zakonom prema grupi građana, koja se nije udaljila iz zone obezbjeđenja te da napominju da su službenici Uprave policije djelovali prema svim učesnicima protesta i nijesu imali namjeru da povrijede građanina XX.

Institucija Zaštitnika zatražila od Uprave policije da dostave kompletnu dokumentaciju o upotrebi sredstava prinude u vezi sa sredstvima koja su upotrijebljena na Cetinju 5. septembra 2021. godine.

U odnosu na podnosioca pritužbe i konkretno lokacije na kojoj se nalazio, Uprava policije je dostavila izvještaje o upotrebi sredstava prinude-hemijskih sredstava službenika koji su bili raspoređeni na tim pozicijama.

Zaštitnik je, u skladu sa svojim nadležnostima, zatražio i dobio Mišljenje Komisije o razmatranju okolnosti upotrebe sredstava prinude br. 078/21-25054/2 od 13.9.2021. godine u kojem se, u vezi sa predmetnim događajem, navodi da su policijski službenici, u konkretnim slučajevima postupali u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima i pritom primijenili ovlašćenja propisana čl. 41 Zakona o unutrašnjim poslovima (tačka 2), te da je Mišljenje koje je komisija sačinila zasnovano isključivo na izvještajima rukovodilaca obezbjeđenja Sektora Uprave policije MUP-a koji su shodno planu bili angažovani i primijenili policijska ovlašćenja i upotrijebili sredstva prinude na području prijestonice Cetinje, na osnovu kojih je rukovodilac obezbjeđenja XX sačinio Izvještaj koji je bio predmet analize Komisije.

U dijelu Mišljenja Komisije koji se odnosi na postupanje na konkretnoj lokaciji koja je označena u pritužbi se navodi: da su građani blokirali magistralni put prema Podgorici i Budvi; da su za zaprječavanje puta korišćenje automobilske gume, putnička vozila, teretna motorna vozila, radne mašine, drvene prepreke, kamenje i drugi čvrsti materijal, a sve sa ciljem da se spriječi eventualni dolazak eskorta sa štice licima i kasnije održavanje ustoličenja mitropolita Joanikija; da na sve ovo policijski službenici nijesu reagovali već su pokazali visok stepen uzdržanosti, tolerancije iako su bili ispunjeni svi Zakonom propisani uslovi za rimjenu policijskih ovlašćenja; da je veći dio građana nosio fantomke, dok su pojedini bili opremljeni gas maskama, ručnim sprejevima, drvenim i metalnim šipkama dok su PS kod pojedinih lica uočavali da u rukama drže zapaljive tečnosti „moljotovljev koktel“ te da je blokada magistralnog puta trajala PG-CT-BD, trajala tokom cijelog dana 4. septembra i nastavila se u nedelju 5. septembra.

Dalje je navedeno: da je na magistralnom putu M 2.3., kod skretanja raskrsnice u ulici Belvederskoj, angažovana protivteroristička jedinica radi odbijanja napada i savladavanja otpora os strane grupe od oko 500 lica koja su napadala službenike Uprave policije kamenicama i drugim predmetima, u cilju

obezbjedenja nesmetanog odvijanja saobraćaja, prolaska policijskog vozila i uspostavljanja javnog reda i mira; da je uvidom u Izvještaje o upotrebi sredstava prinude – hemijskih sredstava i specijalnih vozila – vozila posebne namjene, Komisija utvrdila da su radi izvršavanja službenog zadatka i otklanjanja opasnosti po bezbjednost policijskih službenika od strane službenika PTJ-a, po prethodnom naređenju neposrednog starješine od strane XX, XX, XX i XX upotrijebljena hemijska sredstva; da su PS XX i XX, upotrijebili podvije ručne bombe AF-1, dok su XX i XX, upotrijebili po tri hemijska metka 38 mm, ispaljena iz hemijske puške te da su navedena hemijska sredstva upotrijebljena radi odbijanja napada i savladavanja otpora koji se nije mogao obezbijediti upotrebom fizičke snage, ručnog spreja sa nadražujućim dejstvom, službene palice a radi uspostavljanja narušenog JRM.

Dalje se u izvještaju konstatuje: da je Komisija na osnovu Izvještaja utvrdila da je specijalno vozilo korišćeno za ukljanjanje prepreka sa navedenog magistralnog puta, konstatujući da je zamjenik komandanta XX, vozaču vozila posebne namjene, naredio da prepreke ukloni, vodeći računa da uklanjanje izvrši sa što je moguće manje oštećenja na vozilima koja su se nalazila na putu, koja su bila prepreka i blokada nesmetanom i bezbjednom prolasku policijskih službenika, kao i odvijanju saobraćaja; da je uklanjanje prepreka bilo neophodno i hitno radi izvršavanja službenog zadatka i otklanjanja opasnosti po bezbjednost policijskih službenika; da u momentu uklanjanja vozila vlasnici nijesu bili poznati a hitnost o opasnost izvršenja zadatka nije dozvoljavala zadržavanje po osnovu provjera i eventualnih pregovora sa vlasnicima da svojevrijem ista uklone te da, imajući u vidu da je prilikom preduzimanja policijskih poslova i zadataka, u konkretnom slučaju, prethodilo oglašavanje o izdatim naredjenjima policijskih službenika, kao i onemogućavanje obavljanja službene radnje, Komisija cijenida su policijski službenici na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja, zakonito primijenili ovlašćenja –sredstva prinude, hemijska sredstva i specijalna vozila u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima, strazmjerno opasnosti koja je prijetila, vodeći računa da se zadatak izvrši sa što manje štetnih posljedica.

Zaštitnik je, u skladu sa svojim nadležnostima, zatražio i dobio dokumentaciju strane MUP-a – Odjeljenja za kontrolu rada policije, konkretno Izvještaj o izvršenim provjerama povodom zahtjeva za prikupljanje potrebnih obavještenja i pokretanje postupka unutrašnje kontrole, povodom preduzimanja dokaznih radnji Osnovnog državnog tužilaštva na Cetinju K.br. 55/2021 u kojoj je, u odnosu na lokaciju na kojoj se nalazio podnosilac pritužbe, u bitnom navedeno: da sagledavajući ukupnosti činjenica i dokaza koji su utvrđeni izvršenim provjerama dostupne službene dokumentacije, utvrđeno je da je za otklanjanje prepreka na magistralnom putu M2.3. i Belvederske ulice, korišćeno specijalno vozilo shodno članu 103 Zakona o unutrašnjim poslovima, te da je rukovodilac obezbjedenja PS XX donio zakonitu odluku kada je naredio angažovanje specijalnog vozila za ukljanjanje prepreka; da su službenici koji su upotrebljavali sredstva prinude na ovoj lokaciji dostavili svi izvještaj o upotrebi sredstava prinude, na osnovu kojih se može zaključiti da je na ovoj lokaciji, pored upotrebe specijalnog vozila, upotrijebljeno/ispaljeno 34 hemijska metka-patrona, bačene 4 ručne hemijske bombe i 3 šok bombe, što ukazuje na činjenicu da je na ovoj lokaciji upotrijebljeno ukupno 41 sredstvo prinude te da video snimaka sa ove lokacije nema, pa je broj sredstava prinude koji je upotrijebljen preuzet iz dostavljenih izvještaja o upotrebi sredstava prinude.

Konačno, u informaciji o cjelokupnom postupanju policijskih službenika Uprave policije dana 4. i 5. septembra naslovljenoj kao: „Poseban izvještaj sa analizom postupanja policijskih službenika Uprave policije u cilju obezbjedenja i uspostavljanja narušenog javnog reda i mira na Cetinju 4. - 5.9.2021. godine“, zaveden pod brojem 01-077/21-25908 od dana 14.9.2021. godine, a koji su sačinili XX - rukovodilac Operativnog štaba, XX – v.d. pomoćnik direktora; XX – v.d. pomoćnik direktora; XX v.d. pomoćnik direktora, se, između ostaloga, navodi da su angažovani službenici sproveli postavljene zadatke na kvalitetan, efikasan i zakonit način, uz najmanje štetnih posljedica po sve prisutne građane i stanovnike Prijestonice Cetinja.

Radi davanja stručnog mišljenja koje se odnosi na upotrebu hemijskih sredstava od strane Uprave policije, u predmetima koji su formirani u instituciji Zaštitnika povodom događaja koji se desio 4. i 5. septembra 2021. godine na Cetinju, XX, specijalisti toksikološke hemije je predata dokumentacija kako slijedi: kopije spisa predmeta koji su formirani u instituciji Zaštitnika i to:

01-669, 671,672,673,696, 697,698, 707, 708, 709, 710, 711, 714, 715, 718, 741, 746, 775, 780, 815/21. Kopije izvještaja o upotrebi sredstava prinude koji su dostavljeni od strane Uprave policije instituciji Zaštitnika i to: broj izvještaja zavedenih u Upravi policije: 14-216/21-19649/4; 14-216/21-19649/2; 070/21-5146/7; 070/21-5416/6; 14-216/21-19649/3; 09/21; 226/21-5454/2; 226/21-5453/2; 10/21; 217/21-5266/3; 217/21-5255/4; 217/21-5266/5; 217/21-5255/2; 217/21-5255/3; 217/21-5266/4; 217/21-5266/2; 215/21-24982/1; 215/21-24982/2; 215/21-24982/3; 215/21-24982/4; 215/21-24982/5; 215/21-24981/1; 215/21-24981/2; 215/21-24981/3; 14/2-2-216/21-19649/1; 216/21-3628/2; 21/2-3396; 216/21-3628/3; 070/21-5416/3; 070/21-5416/2; 070/21-5416; 070/215416/1; 070/21-5416/4; 070/21-5416/5.

U uvodnom dijelu stručnog Mišljenja se navodi da stručno mišljenje o upotrebi hemijskih sredstava predmetnom prilikom sa aspekta toksikološke hemije se najprije odnosi na količinu upotrijebljenih sredstava (ili supstanci koje se oslobađaju tokom korišćenja tih sredstava) u segmentima životne sredine (npr. vazduhu) koja mogu imati negativan uticaj na zdravlje ljudi. Odabir specifičnih supstanci koje se mjere kao i metode mjerenja su, između ostalog, vještine i znanja toksikološkog hemičara.

U zaključku stručnog Mišljenja se navodi: „procjena uticaja hemijskih sredstava na zdravlje ljudi koja se sastoji od četiri navedene faze (procjena ispuštanja zagađujućih materija; procjena izloženosti; procjena posljedica i procjena rizika) u osnovi je bazirana na rezultatima mjerenja. Ova mjerenja moraju biti adekvatno planirana kako u smislu specifičnosti parametara, tako i u smislu specifičnosti lokacije na kojoj se realizuju, ali i dužini njihovog trajanja. Postoji dovoljno do sada realizovanih studija koje daju podatke o toksičnosti i karakteru svih hemikalija koje su se tokom i nakon dešavanja 05.09.2021. godine u Cetinju mogle naći u životnoj sredini. Tome je upravo i posvećen uvodni tekst ovog stručnog mišljenja. Većina studija osmišljenih za procjenu povezanosti zagađivača i zdravlja ljudi je koristila ekološke indikatore kontakta ispitanika sa zagađivačem uz pretpostavku da postoji prilično dobra korelacija između ovih indikatora i uzročnog faktora. Indikatori izloženosti moraju biti validirani tako da se efekti zagađivača mogu pravilno izmjeriti. Greške u mjerenju izloženosti ili pogrešna klasifikacija statusa izloženosti mogu dovesti do lažnih zaključaka. Predmetna dešavanja na Cetinju su dovela do toga da se u životnoj sredini navedenog dana moglo naći više zagađivača, tako da se ne može primijeniti princip „jedan zagađivač-jedan ishod“. Mjerenje komponenti smješa odgovornih za zdravstveni efekat je u tom smislu komplikovanije. Moguće je da isti zagađivač može imati različite uticaje u prisustvu ili odsustvu povećane koncentracije drugih zagađivača. Nadalje, postoji mogućnost da osjetljivi dio populacije na sličan način reaguje na različite vrste zagađenja vazduha. Sve navedeno govori o specifičnosti situacije i neophodnosti adekvatnog pristupa problemu.

Preduslov realizacije svih ranije navedenih faza procjene jesu kompetentna mjerenja. Mjerenja su trebala biti pravilno planirana kako u smislu zagađivača koje je trebalo mjeriti/pratiti, tako i u smislu dužine trajanja mjerenja i odabira lokaliteta na kojima će se postaviti oprema za mjerenje. Mjerenja nije bilo dovoljno realizovati samo tog dana, već je praćenje specifičnih materija (poliaromatski ugljovodonici, suspendovane čestice itd) trebalo vršiti tokom dužeg vremenskog perioda. Razlog za ovo je činjenica sa se ove materije iste mogu naći u životnoj sredini kao produkti uobičajenih izvora zagađenja (saobraćaj i sl). Dakle, u slučaju ovih zagađivača trebalo je pratiti trend.

Važno je istaći da ne postoje nikakva realizovana mjerenja koja bi dala sliku stanja o sadržaju zagađivača u vazduhu ili nekom drugom segmentu životne sredine na Cetinju kako prije 05.09.2021. godine, na dan upotrebe hemijskih sredstava, ali ni kasnije. Kao što je već navedeno, jedino adekvatno

realizovana mjerenja mogu dati prikaz stanja opterećenosti bilo kog segmenta životne sredine što je u slučaju koji je predmet preispitivanja izostalo.“

Koristeći zakonsku mogućnost da za potrebe ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik može pozvati svako lice u svojstvu svjedoka/inje ili angažovati stručnjaka/inju iz odgovarajuće oblasti, za potrebe postupanja po pritužbama o prekomjernoj upotrebi hemijskih sredstava tokom demonstracija na Cetinju zatraženo je mišljenje i kliničke toksikološkinje dr XX. Kako je dostavljeno mišljenje kompromitovano događajima izvan sfere sprovođenja ispitnog postupka, o čemu je Zaštitnik infomisao javnost, to ono nije moglo biti uzeto u razmatranje.¹

Zaštitnik je zatražio mišljenje od nezavisnog stručnog lica iz Hrvatske i to: Prof.prim.dr.sc. XX, dr. med. specijalist sudske medicine voditelj Odjela za sudsku medicinu KBC Split pročelnik Katedre za sudsku medicinu Medicinskog fakulteta Split stalni sudski vještak koja je u konkretnom slučaju dala Mišljenje:

a) pritužba:

«... Dana 05. septembra 2021. nalazio sam se na Cetinju ... U jednom trenutku, bez ikakvog upozorenja, policija je krenula ...udarili su po nama suzavcem. ... Tako su pogodili direktno u tijelo, u predjelu grudi, desna strana. ...»

b) medicinska dokumentacija nedostaje (podnosilac pritužbe pozvan radi dostavljanja medicinske dokumentacije o eventualnim povredama koje su nanešene podnosiocu pritužbe od strane službenika Uprave policije, tokom kritičnog događaja, na šta je podnosilac izjavio da nije išao na pregled u vezi nanešenih bolova tako da nema ništa od medicinske dokumentacije koja je vezana za vidljive tjelesne povrede (sačinjena sl.zab. 01.708/21-1 od 22.9.2021. godine).

c) priložene fotografije (ukupno 2):

Slika 1.: u predjelu desne prednje strane prsnog koša – gornjeg dijela desne dojke vidljiva crvenkasta, okruglasta diskoloracija, u gornjem dijelu s lučnom, crtastom oguljotinom kože; ispod ove veliki plavo-ljubičasti krvni podljev kože.

d) odgovor Centra bezbjednosti:

«... U cilju uspostavljanja narušenog javnog reda i mira u većem obimu, ... došlo je do upotrebe sredstava prinude, odnosno hemijskih sredstava i sredstava posebne namjene.»

te u konačnom dala Mišljenje:

“Uspoređujući objektivno utvrđene ozljede s anamnestičkim podacima dobijenima od strane ozlijeđenih osoba, njihovom simptomatologijom, kao i uzimajući u obzir upotrijebljena sredstva kako to navode policijski službenici a i same osobe koje su podnijele pritužbe, ipak sam mišljenja da ozljede nisu nanešene pravim gumenim mecima, već su iste nastale djelovanjem hemijskih sredstava iz različitih vrsta upotrijebljenog oružja, djelovanjem (fragmenata) ispaljenih/eksplozivnih sredstava, kao i odbacivanjem tijela uslijed eksplozija te pada i udarca o tlo.

Ovo iz razloga što:

Sve ozljede koje su opisane/vidljive na fotografijama, a referiraju se da su nastale upotrebom gumenih metaka, zaista slične na ozljede nastale njihovim djelovanjem, ali je to teško potvrditi jer ozljede od gumenih metaka mogu biti vrlo različite.

Konačno, u cilju sprovođenja sveobuhvatnog ispitnog postupka, Zaštitnik je analizirao 21 video zapis na kojim se prikazuju predmeta dešavanja, a koji su bili dostupni u medijima, odnosno na društvenim mrežama. Na osnovu pregledanih snimaka nije bilo moguće nesumnjivo utvrditi trenutak početka preduzimanja radnji od strane policijskih službenika kako je to pritužbom predstavljeno.

¹ Za više detalja vidjeti: <https://www.ombudsman.co.me/34792.news.html>.

III Utvrđene činjenice

3. Na osnovu sprovedenog ispitnog postupka utvrđene su sljedeće činjenice relevantne za donošenje ovoga Mišljenja:

- da je 4. i 5.9.2021. došlo do neprijavljenog okupljanja većeg broja građana na Cetinju;
- da su se građani okupili kako bi iskazali protest povodom najavljenog ustoličenja mitropolita Joanikija koje je planirano za 5.9.2021. godine;
- da je za vrijeme trajanja protesta došlo do fizičkog sukoba dijela okupljenih građana sa službenicima UP;
- da je okupljenim građanima izdato upozorenje, a zatim i naređenje da se udalje;
- da je nakon upozorenja, odnosno naređenja došlo do upotrebe hemijskih sredstava;
- da se podnosilac pritužbe nalazio u blizini Auto moto društva, na magistralnom putu ka Budvi, kada su policijski službenici upotrijebili hemijska sredstva;
- da je direktor Uprave policije rješenjem br. 078/21-25054 od 7.9.2021. godine formirao četvorčlanu Komisiju o razmatranju okolnosti upotrebe sredstava prinude, koju su činili službenici UP;
- da je Komisija u svom Mišljenju br. 078/21-25054/2 od 13.9.2021. godine zaključila da su policijski službenici, u konkretnim slučajevima, postupali u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima i pritom primijenili ovlaštenja propisana čl. 41 Zakona o unutrašnjim poslovima (tačka 2);
- da je Mišljenje zasnovano isključivo na izvještajima rukovodilaca obezbjeđenja Sektora Uprave policije MUP-a koji su shodno planu bili angažovani i primijenili policijska ovlaštenja i upotrijebili sredstva prinude predmetnom prilikom;
- da su XX- rukovodilac Operativnog štaba, XX – v.d. pomoćnik direktora, XX – v.d. pomoćnik direktora i XX v.d. pomoćnik direktora, sačinili Poseban izvještaj sa analizom postupanja policijskih službenika Uprave policije u cilju obezbjeđenja i uspostavljanja narušenog javnog reda i mira na Cetinju 4. -5.9.2021. godine br. 01-077/21-25908 od dana 14.9.2021. godine;
- da je jedan od zaključaka u navedenom Posebnom izvještaju navedeno da su angažovani službenici sproveli postavljene zadatke na kvalitetan, efikasan i zakonit način, uz najmanje štetnih posljedica po sve prisutne građane i stanovnike Prijestonice Cetinja;
- da je Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije – Ministarstvo unutrašnjih poslova u Izvještaju K.br. 55/2022 godine od 30.6.2022. godine prikazalo da su policijski službenici na lokaciji na magistralnom putu M2.3. i Belvederske ulice, koristili specijalno vozilo za ukljanjanje prepreka i da je upotrijebljeno/ispaljeno 34 hemijska metka-patrona, bačene 4 ručne hemijske bombe i 3 šok bombe, što ukazuje na činjenicu da je na ovoj lokaciji upotrijebljeno ukupno 41 sredstvo prinude te da video snimaka sa ove lokacije nema, pa je broj sredstava prinude koji je upotrijebljen preuzet iz dostavljenih izvještaja o upotrebi sredstava prinude.
- da iz dostavljenih izvještaja o upotrebi sredstava prinude na predmetnim lokacijama nije moguće zaključiti u odnosu na koja lica konkretno sredstva upotrijebljena, njihove karakteristike, konačne posledice postupanja, kao i sve pouke naučene iz incidenta;
- da je podnosilac pritužbe bio izložen dejstvu hemijskih sredstava;
- da su predmetna dešavanja na Cetinju dovela do toga da se u životnoj sredini navedenog dana moglo naći više zagađivača, tako da se ne može primijeniti princip „jedan zagađivač-jedan ishod“;
- da ne postoje nikakva realizovana mjerenja koja bi dala sliku stanja o sadržaju zagađivača u vazduhu ili nekom drugom segmentu životne sredine na Cetinju kako prije 05.09.2021. godine, na dan upotrebe hemijskih sredstava, ali ni kasnije;
- da jedino adekvatno realizovana mjerenja mogu dati prikaz stanja opterećenosti bilo kog segmenta životne sredine što je u slučaju koji je predmet preispitivanja izostalo.

IV Relevantno pravo

Domaće pravo

4. Ustav Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 001/07 od 25.10.2007, 038/13 od 02.08.2013) propisuje:

“Prava i slobode ostvaruju se na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma.

Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo.” (član 17)

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način.

Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore.” (član 47)

“Jemči se sloboda mirnog okupljanja, bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu.

Sloboda okupljanja može se privremeno ograničiti odlukom nadležnog organa radi sprječavanja nereda ili vršenja krivičnog djela, ugrožavanja zdravlja, morala ili radi bezbjednosti ljudi i imovine, u skladu sa zakonom.” (član 52)

“Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti”. (član 81)

5. Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda ("Službeni list Crne Gore", br. 042/11 od 15.08.2011, 032/14 od 30.07.2014, 021/17 od 31.03.2017) propisuje:

“Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjim ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlaštenja, kao i mjere za spriječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije.” (član 2);

“Zaštitnik ima pravo da sa licima koja su lišena slobode razgovara bez prisustva službenih lica.” (član 24);

„Postupak ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda pokreće se povodom pritužbe ili po sopstvenoj inicijativi.“ (član 28 stav 1)

„Nakon završetka ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik/ca daje mišljenje o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda.“ (član 41).

6. Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama ("Sl. list CG.", br. 052/16) propisuje:

“Neposredno prije početka javnog okupljanja ili u toku njegovog trajanja, policijski službenici su ovlašćeni da prekinu javno okupljanje ako:

- 1) njegovo održavanje nije prijavljeno ili nije dozvoljeno;
- 2) je usmjereno na nasilno ugrožavanje ustavnog poretka;
- 3) se učesnici pozivaju ili podstiču na oružani sukob ili nasilje, kršenje ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu neravnopravnost, mržnju i netrpeljivost;
- 4) postoji ugrožavanje bezbjednosti lica i imovine, zdravlja, prava drugih lica, odnosno kad nastupi stvarna ili neposredna opasnost od nasilja, uništavanja materijalnih dobara ili drugih oblika narušavanja javnog reda i mira u većem obimu;
- 5) nastupi opasnost po život i zdravlje učesnika javnog okupljanja ili drugih lica;
- 6) se održava na prostoru iz člana 6 stav 2 ovog zakona; i
- 7) se održava na prostoru ili u vremenu koje nije navedeno u prijavi.” (čl. 17).

“Polijski službenik će naređenje o prekidu javnog okupljanja zbog razloga iz člana 17 ovog zakona saopštiti organizatoru ili vođi okupljanja, odnosno učesnicima javnog okupljanja.

U slučaju iz stava 1 ovog člana, organizator ili vođa okupljanja je dužan da učesnicima javnog okupljanja odmah saopšti da je okupljanje prekinuto i da zatraži da se učesnici mirno razidu.

Ako organizator, vođa okupljanja ili učesnici javnog okupljanja ne postupe u skladu sa naređenjem iz stava 1 ovog člana, policija će preduzeti mjere radi razilaženja učesnika javnog okupljanja, u skladu sa zakonom.” (čl. 18).

7. Zakon o unutrašnjim poslovima ("Službeni list Crne Gore", br. 070/21 i 123/21) propisuje:

“Polijski poslovi su:...

16) obezbjeđivanje javnih okupljanja građana i javnih priredbi u skladu sa zakonom; i

17) drugi poslovi propisani zakonom.

Polijski poslovi vrše se primjenom polijskih ovlašćenja, mjera i radnji. (čl. 18)”

“O upotrebi sredstva prinude, polijski službenik koji je upotrijebio i/ili naredio upotrebu sredstva prinude, odnosno učestvovao u primjeni sredstava prinude, samostalno i bez konsultacija sa drugim učesnicima događaja, podnosi pisani izvještaj neposrednom rukovodiocu, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 časa od upotrebe sredstva prinude.

Kad upotrijebi i/ili naredi upotrebu sredstva prinude, odnosno učestvuje u primjeni sredstava prinude tokom obezbjeđenja javnih okupljanja ili javnih priredbi, kao i tokom pružanja pomoći drugoj organizacionoj jedinici Policije, samostalno i bez konsultacija sa drugim učesnicima događaja, polijski službenik podnosi pisani izvještaj rukovodiocu obezbjeđenja javnog okupljanja ili javne priredbe, odnosno rukovodiocu organizacione jedinice Policije kojoj pruža pomoć, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 časa od upotrebe sredstva prinude.

Neposredni rukovodilac, odnosno rukovodilac iz stava 2 ovog člana, bez odlaganja, prikuplja obavještenja o okolnostima upotrebe sredstava prinude i daje mišljenje o opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude, koje sa izvještajem polijskog službenika iz st. 1 i 2 ovog člana, u roku od 48 časova od upotrebe sredstva prinude, dostavlja direktoru Policije ili licu koje on ovlasti.

U izvještaju iz st. 1 i 2 ovog člana navode se: mjesto, datum i čas upotrebe sredstva prinude; ime, prezime i jedinstveni matični broj, državljanstvo, odnosno datum rođenja lica prema kojem je upotrijebljeno sredstvo prinude, vrsta i broj isprave za stranca protiv koga je upotrijebljeno; ime i prezime i jedinstveni matični broj lica koje je bilo prisutno prilikom upotrebe sredstava prinude, vrsta upotrijebljenih sredstva prinude; ime i prezime polijskog službenika koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude; razlog upotrebe sredstva prinude; okolnosti pod kojima je sredstvo prinude upotrijebljeno; eventualne posljedice upotrebe sredstva prinude; zakonski osnov i način upotrebe sredstva prinude; drugi podaci ako se radi o upotrebi sredstva prinude prema grupi lica i druge činjenice i okolnosti koje su neophodne za ocjenu opravdanosti, pravilnosti i zakonitosti upotrebe sredstva prinude.

Zakonitost upotrebe sredstva prinude ocjenjuje direktor Policije ili lice koje on ovlasti, bez odlaganja, a najkasnije u roku od tri dana od dana dobijanja izvještaja sa spisima predmeta.

Ako direktor Policije ili lice koje on ovlasti ocijeni da je sredstvo prinude nezakonito upotrijebljeno, dužan je da, najkasnije u roku od pet dana od dana ocjene zakonitosti upotrebe sredstva prinude, preduzme mjere za utvrđivanje odgovornosti polijskog službenika koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude.

Izuzetno od stava 5 ovog člana, ministar ili lice koje on ovlasti obrazuje komisiju koja ocjenjuje okolnosti pod kojima je sredstvo prinude upotrijebljeno, ako je:

- 1) polijski službenik upotrijebio vatreno oružje;
- 2) usljed upotrebe sredstva prinude nastupila teška tjelesna povreda ili smrt lica; ili
- 3) sredstvo prinude upotrijebljeno protiv grupe lica.

Komisija iz stava 7 ovog člana, obrazuje se u roku od tri dana od dana upotrebe sredstava prinude, i

čine je dva policijska službenika sa najvišim policijskim zvanjem, jedan predstavnik Ministarstva i jedan predstavnik reprezentativnog sindikata Policije.

Komisija iz stava 7 ovog člana, utvrđuje okolnosti pod kojima je upotrijebljeno sredstvo prinude, prikupljanjem podataka, u skladu sa zakonom, o čemu, u što kraćem roku, sačinjava zapisnik.

O zakonitosti upotrebe sredstva prinude, komisija iz stava 7 ovog člana sačinjava mišljenje o okolnostima opravdanosti upotrebe sredstava prinude, koje, u što kraćem roku, dostavlja ministru ili licu koje je on ovlastio.

Ako mišljenje iz stava 10 ovog člana sadrži ocjenu da je sredstvo prinude nezakonito upotrijebljeno, ministar ili lice koje on ovlasti postupa u skladu sa stavom 5 ovog člana.

Za nezakonitu upotrebu sredstva prinude u smislu st. 5 i 10 ovog člana odgovoran je policijski službenik koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude.

U slučaju nezakonite upotrebe sredstva prinude odgovoran je i policijski službenik koji nije pokušao da spriječi nezakonitu upotrebu sredstava prinude, a bio je u prilici da to učini.

Mišljenje komisije o upotrebi sredstva prinude iz stava 7 tačka 2 ovog člana, dostavlja se državnom tužiocu na ocjenu.”(član 96)

„Hemijska sredstva mogu se upotrijebiti radi odbijanja napada i savladavanja otpora koji se ne mogu obezbijediti upotrebom fizičke snage, ručnog spreja sa nadražujućim dejstvom, električnog paralizatora i službene palice, a radi uspostavljanja narušenog javnog reda i mira, radi oslobađanja zatvorenog prostora od lica, za rješavanje talačkih situacija i u slučajevima kad su ispunjeni uslovi za upotrebu sredstava posebne namjene ili za upotrebu vatrenog oružja utvrđeni ovim zakonom.

Hemijskim sredstvima, u smislu ovog zakona, smatraju se različita konstruktivna sredstva, punjena nesmrtonosnim hemijskim materijama za privremeno, kratkotrajno onesposobljavanje, namjenski izrađena i konstruktivno prilagođena za primjenu prilikom izvršavanja složenijih poslova i zadataka policijskih službenika, a koja su dozvoljena na osnovu Konvencije o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništavanju, i ne koriste se kao metod ratovanja i ne tretiraju se kao hemijsko oružje.

U zatvorenim prostorijama hemijska sredstva mogu se upotrebljavati samo radi savladavanja otpora lica koje se sakrilo, zabarikadiralo, prijeti ili pruža otpor upotrebom vatrenog oružja, opasnim oruđem ili drugim opasnim predmetom.

Prilikom upotrebe hemijskih sredstava u blizini ustanova u kojima borave djeca i stariji, bolnica, osnovnih škola, prometnih saobraćajnica i lako zapaljivih materijala, preduzimaju se i posebne mjere za zaštitu i pružanje pomoći licima (prisustvo službe hitne medicinske pomoći, vatrogasne službe i dr.). Hemijska sredstva ne mogu se upotrebljavati prema licima koja se nalaze u blizini eksplozivnih materija, odnosno zapaljivih tečnosti i gasova, kao i na velikoj visini i na sličnim mjestima gdje bi mogao biti ugrožen život ljudi.“ (član 111).

8. Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlaštenja u obavljanju tih poslova("Službeni list Crne Gore", br. 021/14 od 06.05.2014, 066/15 od 26.11.2015) propisuje:

„O svakoj upotrebi sredstva prinude policijski službenik koji je upotrijebio sredstva prinude i/ili koji je naredio upotrebu sredstava prinude neposredno ili preko dežurne službe odmah obavještava nadređenog policijskog službenika, a najkasnije 24 sata od upotrebe sredstva prinude podnosi o tome izvještaj u pisanom obliku.

U izvještaju iz stava 1 ovog člana navodi se mjesto, datum i čas upotrebe sredstva prinude, vrstu sredstva prinude, ime, prezime i jedinstveni matični broj lica protiv koga je upotrijebljeno i zašto je upotrijebljeno sredstvo prinude, druge podatke ako se radi o upotrebi sredstava prinude prema grupi ili prema životinjama, okolnosti pod kojima je sredstvo prinude upotrijebljeno, eventualne posljedice upotrebe, zakonski osnov i način upotrebe, ime i prezime policijskog službenika koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude i druge činjenice i okolnosti koje su neophodne za ocjenu opravdanosti, pravilnosti i zakonitosti upotrebe sredstva prinude.

Nadređeni policijski službenik dužan je da odmah prikupiti obavještenja o okolnostima upotrebe sredstava prinude i da mišljenje o opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude, osim ako je za procjenu opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude obrazovana posebna komisija.

Nadređeni policijski službenik mišljenje iz stava 3 ovog člana, sa izvještajem policijskog službenika koji je upotrijebio sredstva prinude dostavlja rukovodiocu nadležne organizacione jedinice.

Rukovodilac nadležne organizacione jedinice sačinjava izvještaj o okolnostima upotrebe sredstava prinude koji sa svim spisima, radi ocjene zakonitosti, dostavlja ministru, u roku od 48 časova od trenutka kad je upotrijebljeno sredstvo prinude.“ (čl. 218)

Međunarodno pravo i standardi

9. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda:

“Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.“ (član 3)

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtjevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“ (član 10).

Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja s drugima, uključujući i pravo osnivanja sindikata i pridruživanja sindikatima zbog zaštite svojih interesa.

Ova prava neće biti ograničena izuzev na način propisan zakonom i koji je neohodan u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti ili javne bezbjednosti, u cilju sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala ili zaštite prava sloboda drugih. Ovim članom se ne zabranjuje uvođenje zakonitih ograničenja na ona prava koja uživaju pripadnici oružanih snaga, policije ili državne administracije.“ (čl.11)

10. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima propisuje:

“Niko neće biti podvrgnut torturi ili surovom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni“ (...) (Član 7)

11. UN Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kazni propisuje:

“Mučenje označava svaki čin kojim se nekom licu namjerno nanose velike patnje, fizičke ili duševne, sa ciljem da se od njega ili nekog trećeg lica dobiju obavještenja ili priznanja, da se kazni za neko djelo koje je ono ili neko treće lice počinilo ili se sumnja da ga je počinilo, da se uplaši ili da se na njega izvrši pritisak ili iz bilo koje druge pobude zasnovane na bilo kakvom obliku diskriminacije, kad takav bol ili takve patnje nanosi službeno lice ili neko drugo lice koje djeluje po službenoj dužnosti ili na osnovu izričitog naloga ili pristanka službenog lica(...)“ (član 1)

12. UN Smjernice o nebojtom oružju u primjeni zakona² propisuju:

3.3. „Odgovornost se dodatno potpomaže vođenjem evidencije o opremanju službenika za sprovođenje zakona nebojtitim oružjem, u kombinaciji sa promptnim, sveobuhvatnim izvještavanjem o incidentima u

kojima su službenici primjenili silu. S tim u vezi, države treba da razmotre da od svih agencija za sprovođenje zakona zahtijevaju da dokumentuju svaku upotrebu sile koja uključuje neubojito oružje ili srodnu opremu⁴³

3.4. „U slučaju povrede, izveštaj treba da sadrži dovoljno informacija kako bi se utvrdilo da li je primjena sile bila neophodna i proporcionalna, i treba da budu navedeni detalji incidenta, uključujući okolnosti; karakteristike žrtve; mjere preduzete radi izbjegavanja upotrebe sile i deeskalaciju situacije; vrstu i način upotrebe sile, uključujući određeno oružje; razloge za upotrebu sile i njena efikasnost; i posledice. Izveštaj treba da zaključi da li je upotreba sile bila zakonita i, u svakom slučaju, treba da identifikuje sve pouke naučene iz incidenta.“⁴⁴

V ZAKLJUČNA OCJENA

13 Građanin XX je podnio Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore putem elektronske pošte dana 10.9.2021. godine pritužbu, u kojoj je, u bitnom, naveo: da se 5. septembra 2021. godine, nalazio na Cetinju u blizini Auto moto društva; da se tu okupio veliki broj ljudi; da su u jednom trenutku, bez ikakvog upozorenja, službenici Uprave policije krenuli ka barikadama sa gumama; da su bez upozorenja i poziva da se razidu, prema njima upotrijebili suzavac; da obzirom na njegove godine (1954. godište), nije bio u mogućnosti da napusti skup jer nije želio da učestvuje u nasilju; da su ga tada pogodili direktno u tijelo; da osjeća jak bol kada pomjera ruke i kada kašlje te da policija nije postupila kako treba jer nije bilo razloga da ga pogode.

14. Iz raspoložive dokumentacije (spisa, pregledanog video materijala, iskaza podnosioca i drugih dokaza) Zaštitnik nije mogao identifikovati podnosioca pritužbe na konkretnoj lokaciji i na taj način mu priznati svojstvo aktivne legitimacije. Međutim, kako se na uvjerljiv način i kroz priloženu dokumentaciju prikupio dovoljan broj činjenica da potkrijepi učešće podnosioca pritužbe na protestu, Zaštitnik je uzeo u obzir ovu okolnost i tretirao njegov iskaz kao uvjerljiv i podoban da se po njemu postupi.

Kada je u pitanju opravdanost upotrebe hemijskih sredstava na pojedinim lokacijama Zaštitnik je u pojedinim predmetima iz ovog događaja, pa i u ovom predmetu, zasnivao svoj zaključak najčešće na filmovanim materijalima i dokumentaciji sadržanoj u postupku pred Odjeljenjem za unutrašnju kontrolu Ministarstva unutrašnjih poslova. Pri tome treba dodati da se u teoriji i praksi situacije upotrebe hemijskih sredstava nazivaju “nediskriminatornim”, odnosno da je u karakterističnim situacijama teško izolovati njihovu upotrebu samo na pojedince koji svojim ponašanjem narušavaju koncept mirnog okupljanja, a ne i na druge učesnike javnog okupljanja⁵. U tom smislu Zaštitnik nalazi da je moguće da se prilikom upotrebe hemijskih sredstava desi da ona pogađaju fizički i psihički integritet i onih lica koja ničim ne doprinose nasilju na javnim okupljanjima. Međutim, imajući u vidu moguće štetne posljedice po zdravlje lica izloženih dejstvu hemijskih sredstava, to se može opravdati samo u izuzetnim situacijama, za šta zbog nedostatka činjenica koje bi se mogle dokazati (osim kada je kao u jednom broju predmeta iz istog javnog događaja to dokumentovano filmovanim materijalom na konkretnoj lokaciji). Pri tome treba uzeti u obzir još tri uslova koji moraju biti ostvareni, a to je: 1) da se hemijska sredstva mogu koristiti samo ako je nasilje toliko prisutno i rašireno da nije moguće djelovati u odnosu na konkretne osobe koje narušavaju javni red i mir na okupljanju, 2) da se hemijska sredstva nikada

⁵ Chemical Irritants in Law Enforcement (*Hemijski iritanti u sprovođenju zakona*) – Amnesty International Position Paper, 2021, str.9

ne koriste ako se radi o izolovanim slučajevima nasilja, i 3) hemijska sredstva se po pravilu ne koriste protiv pojedinaca⁶.

Stoga, imajući u vidu broj okupljenih lica, evidentne tenzije prije, tokom, pa i nakon predmetnog događaja, nedostatak prethodne komunikacije između učesnika i organa policije, odsustvo bilo kakvog formalnog oblika organizacije skupa i uspostavljanja kontakta sa organima policije na šta upućuje Zakon o javnim okupljanjima, kao i pregledanim video materijalom evidentirane izolovane slučajeve nasilnog djelovanja, Zaštitnik nije u mogućnosti da se odredi prema podnosičevoj tvrdnji da su prema njemu primijenjena hemijska sredstva u situaciji za koju se ne može smatrati da je "izuzetna".

15. Pri naprijed navedenom potrebno je dati elemente koji se uzimaju u obzir prilikom ocjene primjene sredstava prinude, a to su: zakonitost, odnosno osnov u zakonu, neophodnost i proporcionalnost. Kada je u pitanju osnov, članom 111 Zakona o unutrašnjim poslovima propisano je da se "hemijska sredstva mogu upotrijebiti radi odbijanja napada i savladavanja otpora koji se ne mogu obezbijediti upotrebom fizičke snage, ručnog spreja sa nadražujućim dejstvom, električnog paralizatora i službene palice, a radi uspostavljanja narušenog javnog reda i mira, radi oslobađanja zatvorenog prostora od lica, za rješavanje talačkih situacija i u slučajevima kad su ispunjeni uslovi za upotrebu sredstava posebne namjene ili za upotrebu vatrenog oružja utvrđeni ovim zakonom". Iz sadržine ove odredbe jasno se mogu prepoznati faktičke situacije kao osnov za upotrebu hemijskih sredstava. Ukoliko se uzmu u obzir iskazi i obavještenja koja je u vezi sa ovim i drugim predmetima na istoj i obližnjim lokacijama dobio Zaštitnik, može se reći da su ona dijametralno suprotna kada je u pitanju pozicija podnosioca i Uprave policije, te je nakon sagledavanja svih činjenica u odnosu na konkretno lice to praktično nemoguće procijeniti.

U takvim okolnostima i elemenat neophodnosti za konkretnu situaciju u kojoj se nalazio podnositelj također je nemoguće niti dokazati niti isključiti. Pri tome treba posebno istaći predostrožnost koja se uzima u obzir, a to je da su učesnici okupljanja prethodno upozoreni da se "raziđu", te da je postojao prostor koji je mogao biti korišćen za napuštanje lica mjesta nakon upozorenja. Međutim, iz dostavljenog materijala nije bilo moguće procijeniti sve događaje na predmetnoj i obližnjim lokacijama koji su uslovlili upotrebu hemijskih sredstava kao posljednje sredstvo koje je upotrijebljeno radi pojave narušavanja javnog reda i mira. Zaštitnik ukazuje i na evidentan nedostatak kod procjene rizika ovakvog i sličnih okupljanja, imajući u vidu da se isti događaj najavljivao nekoliko dana prije toga, a da u formalnoj ravni nije bilo jasnih i nedvosmislenih kontakata i upozorenja do kakvih posljedica može da dovede situacija bez odgovarajuće kontrole i komunikacije sa učesnicima ili onima koji su skup najavljivali kroz svoje istupe u javnosti ili barem Zaštitnik nije bio u posjedu takve informacije. Na isti način se može uzeti u obzir i cjelina događaja i njegov znatno širi uticaj, ne samo u odnosu na konkretni povod okupljanja koji se isticao u javnosti, već i kao potreba da se preduprijedi širenje i zaoštavanje konflikta i ostvarivanje svih ljudskih prava i sloboda.

Kada je u pitanju proporcionalnost upotrebe hemijskih sredstava, odnosno da li se isti cilj mogao postići manje invazivnim sredstvima, Zaštitnik ima oprečna zapažanja. Naime, iz pregledanog video materijala može se zaključiti da je postojala namjera jednog broja učesnika da na nasilan način iskaže svoj stav prema konkretnom događaju. Međutim, Zaštitnik konstatuje da vrijeme koje se označava kao prijetnja zbog koje su upotrijebljena hemijska sredstva nije registrovano na filmovanom materijalu koji mu je bio u posjedu, pa ne može ni da se odredi prema činjenici da li su postojali uslovi za upotrebu sile, odnosno hemijskih sredstava u ranim jutarnjim satima 5. septembra 2021. godine na Cetinju oko 6:00 h u odnosu na lokaciju i podnosioca pritužbe.

⁶ Isto, str.10.

Elementat proporcionalnosti se ogleda i u količini upotrijebljenih hemijskih sredstava da bi se postigao cilj, a to je eliminacija rizika od nasilja na javnom okupljanju. Pri tome odmah treba reći da upotrijebljena sredstva različito djeluju zavisno od ličnih psiho-fizičkih karakteristika osobe (zdravstveno stanje, konstitucija i otpornost na promjene u sredini) koja im je bila izložena i stanja okruženja u kojem se koriste (zatvoren prostor, mala površina na kojoj se koriste, velika koncentracija sredstva, i sl.). Prema do sada Zaštitniku dostupnim podacima, kada je u pitanju prostor na kojemu su sredstva korišćena i da su korišćena na način kojim se eliminiše rizik po život i zdravlje ljudi, ona ne bi predstavljala ozbiljniji rizik jer se brzo oslobađaju i imaju kratko dejstvo po okončanju njihovom izlaganju pod uslovom da osoba duže vrijeme nije bila izložena njihovom korišćenju⁷.

Takođe, vrlo značajan element u ocjeni stanja je način pružanja medicinske pomoći u odnosu na uticaj hemijskih sredstava, posebno ukoliko osoba na vrijeme ne reaguje na pravilan način, što može da dodatno ugrozi njeno zdravlje, a još više ako nakon tegoba ne zatraži stručnu medicinsku pomoć⁸. Upotreba hemijskih iritansa može privremeno uzrokovati poteškoće s disanjem, mučninu, povraćanje, iritaciju respiratornog trakta, suznih kanala i očiju, grčeve, bolove u grudima, dermatitis ili alergije. *U velikim dozama* može uzrokovati nekrozu tkiva u respiratornom traktu i probavnom sistemu, plućni edem i unutrašnje krvarenje⁹. U odnosu na dugoročne posljedice ključna je uzročno-posljedična veza i specifične psihofizičke i zdravstvene karakteristike svakog pojedinog slučaja.

16. Kada je u pitanju izloženost velikim dozama koja bi uzrokovala teži efekat po zdravlje i život, onda teorija upućuje da je teško održiva teza obzira da bi za takvo što bila potrebna doza CS (chlorobenzylidene malononitrile) koji je korišćen u predmetnom događaju u koncentraciji 25.000 do 60.000 mg-min/m³ koja je u konkretnom slučaju i domenu vrlo malo vjerovatne teorije.¹⁰ U nalazu koji je dala stručno lice, specijalista toksikološke hemije date su vrijednosti koje govore da su određene koncentracije materije u vazduhu do jednog sata vrlo blagih štetnih efekata, kao i izlaganju maksimalnoj koncentraciji do jednog sata u okvir kojih ne postoje okolnosti koje bi mogle da ukažu na veće zdravstvene rizike.¹¹

17. U objektivnom nalazu specijaliste toksikološke hemije koja je bila angažovana na predmetima iz ovog događaja, jasno se uočava nedostatak bilo kakvih pokazatelja o koncentraciji toksičnih, pa i hemijskih materija prije, tokom i posle skupa, što u cjelosti onemogućava bilo kakav vid zaključka o stanju u životnoj sredini, pa time i o eventualnom uticaju na zdravlje drugih agenasa koji se pominju (npr. paljenju guma). Zaštitnik ne spori ni ovu činjenicu, odnosno mogućnost uticaja drugih emisija, ali je ona prema dostupnim podacima potpuno nedokazana, pa se nije mogla sa sigurnošću uzeti u obzir prilikom ocjene uticaja na zdravlje učesnika protesta i populacije uopšte. Ovo tim prije nakon pregleda video materijala i posebno nakon činjenice da je upotreba hemijskih sredstava vremenski započela prije trenutka paljenja guma, pa se, ako ništa drugo, ima uzeti u obzir i ova vremenska diskrepanca. Iz istih razloga Zaštitnik nije mogao uzeti u obzir i drugo mišljenje specijaliste toksikologije jer je

⁷ S. Longuet, *Permitted for law enforcement purposes but prohibited in the conduct of hostilities: The case of riot control agents and expanding bullets*, International Review of the Red Cross (2016), 98 (1), str.254

⁸ United Nations Human Rights Guidance on Less-lethal Weapons in Law Enforcement, New York and Geneva, 2020, str.30

⁹ Evropski sud za ljudska prava, *Abdullah Yaşa i ostali protiv Turske*, Presuda od 16 jula, 2013, st. 30.

¹⁰ *Permitted for law enforcement purposes but prohibited in the conduct of hostilities: The case of riot control agents and expanding bullets*, str.255

¹¹ *Izlaganje kontaktom sa očima* (0,1-1%), znaci i simptomi: Teški bol, obilne suze i crvenilo konjunktive (nakon izlaganja CS gasu u smješi uključujući rastvarače). Ove vrijednosti daju indicaciju nivoa izloženosti koji može izazvati neželjene efekte; *Izlaganje inhalacijom*: 0,5-1 mg/metar kubni, vrijeme 90 min, znaci i simptomi: Lahrimacija, blefarospazam, peckanje u ustima, iritacija nosa, stezanje u grudima i otežano disanje, <5 mg/metar kubni, znaci i simptomi: Konjunktivitis, suzenje, osjećaj pečenja u oku i bol, 6.7 mg/metar kubni, vrijeme 10 min, znaci i simptomi: Jak bol, obilne suze i crvenilo konjunktive (nakon izlaganja CS prahu).

zasnovano na nemedicinskim ocjenama karaktera skupa, procjeni nemedicinskih stavova izvan vremena za koje je zatražena izrada stručnog nalaza, te kompromitaciji nalaza koji je bez saglasnosti Zaštitnika učinjen dostupnim javnosti prije njegovog sagledavanja u kontekstu drugih stručnih nalaza koji su rađeni, kako je to već navedeno. Ne zalazeći u samu činjenicu da li su navodi izuzetog nalaza sa medicinskog stanovišta uticaja na zdravlje tačni, ovaj nalaz je u više elemenata ukazao na pristrasnost i neobjektivnost, zbog kojih nije mogao biti uzet u obzir.

18. Dalje, Zaštitnik primjećuje da je direktor Uprave policije formirao četvorčlanu Komisiju o razmatranju okolnosti upotrebe sredstava prinude, koju su činili službenici UP, a koja je u svom Mišljenju br. 078/21-25054/2 od 13.9.2021. godine zaključila da su policijski službenici, u konkretnim slučajevima, postupali u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima. Takođe, rukovodilac Operativnog štaba, kao i tri pomoćnika direktora sačinili su Poseban izvještaj sa analizom postupanja policijskih službenika Uprave policije u cilju obezbjeđenja i uspostavljanja narušenog javnog reda i mira na Cetinju 4. -5.9.2021. godine br. 01-077/21-25908 od dana 14.9.2021. godine, u kojem je jedan od zaključaka i to da su angažovani službenici sproveli postavljene zadatke na kvalitetan, efikasan i zakonit način, uz najmanje štetnih posljedica po sve prisutne građane i stanovnike Prijestonice Cetinja.

Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije – Ministarstvo unutrašnjih poslova je u Izvještaju K.br. 55/2022 godine od 30.6.2022. godine utvrdilo da je za otklanjanje prepreka na magistralnom putu M2.3. i Belvederske ulice, korišćeno specijalno vozilo shodno članu 103 Zakona o unutrašnjim poslovima, te da je rukovodilac obezbjeđenja PS XX donio zakonitu odluku kada je naredio angažovanje specijalnog vozila za ukljanjanje prepreka i da su službenici koji su upotrebljavali sredstva prinude na ovoj lokaciji dostavili svi izvještaj o upotrebi sredstava prinude, na osnovu kojih se može zaključiti da je na ovoj lokaciji, pored upotrebe specijalnog vozila, upotrijebljeno/ispaljeno 34 hemijska metka-patrona, bačene 4 ručne hemijske bombe i 3 šok bombe, što ukazuje na činjenicu da je na ovoj lokaciji upotrijebljeno ukupno 41 sredstvo prinude te da video snimaka sa ove lokacije nema, pa je broj sredstava prinude koji je upotrijebljen preuzet iz dostavljenih izvještaja o upotrebi sredstava prinude.

Štaviše, Zaštitnik ukazuje na primjer dobre prakse da se konačni izvještaji o opravdanosti upotrebe sredstava prinude dostavljaju osobama u odnosu na koja su sredstva primjenjena, a koje bi bile u prilici da preispitaju prvostepeno donesenu odluku, što značajno doprinosi jačanju povjerenja u rad službenika.¹²

19. U nedostatku drugih podataka, kao i činjenica koje bi mogle da ukažu na koncentraciju hemijskih sredstava na Cetinju spornog dana, te posebno na lokaciji koje su date u ovom predmetu, Zaštitnik je poklonio vjeru činjenicama koje je utvrdilo Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije, a koje govore da video snimaka sa ove lokacije nema, pa je broj sredstava prinude koji je upotrijebljen preuzet iz dostavljenih izvještaja o upotrebi sredstava prinude.

Međutim, Zaštitnik ukazuje da je u tom izvještaju, u odnosu na druge lokacije evidentirano da službenici Uprave policije nijesu registrovali svaku upotrebu hemijskih sredstava, što upućuje na sumnju da je ona bila prekomjerna barem na lokacijama koje je utvrdilo Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije.

Zaštitnik podsjeća na stav Evropskog suda za ljudska prava da su, u slučaju sukoba velikih razmjera između demonstranata i službenika zaduženih za sprovođenje zakona koji uključuje nasilje na obje strane, vlasti dužne da po sopstvenoj inicijativi pokrenu istragu kako bi se pažljivo ispitali postupci ne samo demonstranata koji su nasilno nastupali, već i službenika zaduženih za sprovođenje zakona.¹³

¹² Više detalja dostupno na: <https://www.ombudsman.co.me/34809.news.html>.

¹³ Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije, 2020, stavovi 53-55.

Evropski sud za ljudska prava je naglasio potrebu za opštom istragom o porijeklu i okolnostima takvih sukoba, kako bi se poboljšala efikasnost istrage bilo koje pojedinačne pritužbe na zlostavljanje¹⁴ koja mora biti samoinicijativno otvorena, čak i u odsustvu pojedinačnih pritužbi koje su podnijeli učesnici skupa.¹⁵

20. U navedenim okolnostima Zaštitnik nije mogao ustanoviti da li je u konkretnom slučaju postojala povreda *negativne* obaveze (nedokumentovana upotreba) i *pozitivne obaveze* (nedostatak odgovarajuće evidencije i sprečavanje nekontrolisanog korišćenja sredstava koja nijesu evidentirana u izvještajima komisija ustanovljenih od strane Uprave policije) iz čl.3 Evropske konvencije o ljudskim pravima i čl. 28, st.2 i 3 Ustava Crne Gore, koja se sastoji u nekontrolisanoj upotrebi hemijskih sredstava i količini.

21. Imajući u vidu da se nastanak povreda vezuje za druge uzročnike, a ne gumene metke, kako je to objašnjeno, to je u domenu tužilačko-sudskog postupka utvrđivanje uzročno-posledične veze odnosno vrste povrede, uzroka nastanka i eventualne posledice na osobu izloženu različitim fizičkim dejstvima. Cijeneći ustavni položaj, značaj i ulogu Državnog tužilaštva, kao jedinstvenog i samostalnog organa, koji vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih djela i drugih kažnjivih djela koja se gone po službenoj dužnosti, Zaštitnik ukazuje da je neophodno pravovremeno i ažurno postupati, uz omogućavanje podnosiocu pritužbe dostupnosti samog postupka, u mjeri u kojoj je o potrebno za zaštitu njegovih prava.

22. Iako Evropski sud za ljudska prava generalno podržava načelo da podnosilac predstavke treba da pruži dokaze (kao što su, na primjer, ljekarski izvještaji, izjave svjedoka i fotografije) kojima se potkrepljuju navodi o kršenju konvencijskog prava, odbija da teret dokazivanja stavi na bilo koju od stranaka u postupku. Sud je utvrdio da pod određenim okolnostima, jedino domaći organi imaju pristup informacijama kojima je „moguće pobiti“ navodnu povredu člana 3. (V., na primjer, Morozov protiv Rusije (predstavka br. 38758/05), presuda od 12. novembra 2015, stav 69.) Standard dokazivanja propisan za povredu člana 3 je “van razumne sumnje”, što se može zaključiti na osnovu “koegzistencije dovoljno čvrstih, jasnih i usaglašenih zaključaka ili sličnih nespornih činjeničnih pretpostavki” (El Masri protiv „Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije“ (predstavka br. 39630/09), presuda od 13. decembra 2012, stav 151; V. takođe Labita protiv Italije (predstavka br. 26772/95), presuda od 6. aprila 2000, stav 121.)

23. U vezi sa navedenim, Zaštitnik upućuje podnosioca pritužbe da podnese prijavu nadležnom državnom tužilaštvu radi eventualnog pokretanja postupka radi utvrđivanja činjeničnog stanja, kako u pogledu nastalih povreda tako i u pogledu broja upotrebe hemijskih sredstava, obzirom da je u izvještaju Unutrašnje kontrole na određenim lokacijama, ustanovljeno da je evidentiran manji broj upotrijebljenih hemijskih sredstava od onih za koje je utvrđeno da su zaista upotrijebljena.

24. Na osnovu utvrđenog stanja i činjenice da je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore ustanovljena radi zaštite ljudskih prava i sloboda kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja, a polazeći od načela pravde i pravičnosti, Zaštitnik podsjeća na ranije date preporuke Upravi policije da u budućem periodu sprovedu obuke policijskih službenika o: pregovaračkom upravljanju protestima i o opasnostima od hemijskih iritansa, praktičnom i dosljednom poštovanju uputstva za bezbjednu upotrebu hemijskih iritansa, rizicima višestrukog

¹⁴ Muradova protiv Azerbejdžana, 2009, st. 113-114.

¹⁵ Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije, 2020, st. 53-55.

izlaganja, faktorima životne sredine i rizicima direktnog izlaganja traumama od slabo ciljane municije kao i drugih faktora rizika¹⁶ i upućuje

PREPORUKE

Upravi policije da:

- konačne ocjene o opravdanosti upotrebe sredstava prinude u budućem periodu budu utemeljene na svim relevantnim podacima, uključujući i podatke dobijene od lica u odnosu na koja su sredstva prinude primjenjena;
- da razmotri mogućnost audio-vizuelnog snimanja svih postupanja službenika UP u odnosu na javne skupove.

Uprava policije je dužna da u roku od 30 dana, od dana prijema ovog mišljenja dostavi izvještaj o preduzetim radnjama i mjerama za izvršenje datih preporuka.

ZAMJENICA ZAŠTITNIKA
LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE
Mirjana Radović

Dostaviti:

- podnosiocu pritužbe;
- Upravi policije- direktoru;
- Odjeljenju za unutrašnju kontrolu (na upoznavanje)
- Osnovnom državnom tužilaštvu na Cetinju (na upoznavanje)
- a/a.

¹⁶ Vidjeti Mišljenje Zaštitnika broj:01-128/20–5 od 09.09.2020.godine